

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. ДРАГОМАНОВА

БУЗОВА Олена Дмитрівна

УДК 378.016:78+378.036

**ПОЛІХУДОЖНЄ ВИХОВАННЯ ЯК ЗАСІБ УДОСКОНАЛЕННЯ МУЗИЧНОЇ
ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ МУЗИКИ**

13.00.02 – теорія і методика навчання музики
та музичного виховання

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2004

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Падалка Галина Микитівна,
Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова, професор кафедри фортепіан-
ного виконавства та художньої культури

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор, дійсний член АПН України
Зязюн Іван Андрійович,
Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України, директор

кандидат педагогічних наук, старший науковий
співробітник
Масол Людмила Михайлівна,
Інститут проблем виховання АПН України, завідувач
лабораторії естетичного виховання.

Провідна установа: Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра історії, теорії музики та методики музичного виховання, Міністерство освіти і науки України, м.Рівне.

Захист відбудеться " 8 " вересня 2004 р. о 14 годині 30 хв. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.08 в Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова 01601, м.Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова 01601, м.Київ, вул. Пирогова,9.

Автореферат розісланий „ 1 ” серпня 2004 р.

Вчений секретар

Спеціалізованої вченої ради

Т.М.Завадська

Загальна характеристика роботи

Актуальність дослідження. Утвердження гуманістичної парадигми освіти на сучасному етапі розвитку суспільства активізує увагу науково-педагогічної громадськості до проблем духовно-естетичного розвитку учнівської молоді. Вирішення педагогічних завдань, що постають у світлі загальнодержавних пріоритетів, вимагає розробки нових нетрадиційних рішень у сфері підготовки вчителів художнього циклу предметів.

Професіоналізм вчителя музики значною мірою зумовлено його досягненнями в галузі фахового навчання. В умовах сьогодення підвищення якості музичної підготовки студентів передбачає узгодження її з потребами цілісного підходу до художньо-виховної роботи в школі. Учитель музики не зможе на сучасному рівні здійснювати музичне навчання учнів у відриві від завдань поліхудожнього їх виховання, де музичне виховання виступає як суттєвий, але один із його компонентів .

Проблема розвитку художньої культури майбутніх вчителів музики, розширення їх компетентності в різних видах мистецтва стала предметом ґрунтовних сучасних досліджень (Рапацька Л.О., Шевнюк О.Л., Щолокова О.П. та ін.). Традиційно поліхудожнє виховання розглядається як один з потрібних бажаних компонентів підготовки студентів, що має співіснувати з іншими, гранями їх професійного становлення, зокрема, музичним навчанням. При такому підході поза увагою науковців залишаються питання впливу результатів спілкування студентів з різними видами мистецтва власне на музичну підготовку, донині не з'ясовано методичні засади оптимального залучення майбутніх вчителів до спілкування з художніми образами різних видів мистецтва саме в процесі їх музичного навчання, не досліджено умови реалізації впливу поліхудожньої діяльності на удосконалення професійних основ навчально-виховного процесу з музичних дисциплін.

Прогалини наукового знання позначаються на практиці підготовки майбутніх вчителів музики, зумовлюючи в ній ряд суттєвих суперечностей. По-перше, спостерігається недостатня узгодженість між загальнохудожньою і музично-фаховою підготовкою студентів, внаслідок чого результати творчих контактів з різновидами мистецтва стають індиферентними до потреб музичної кваліфікації майбутніх вчителів. По-друге, відокремленість музичної від універсально художньої підготовки студентів призводить до рецидивів вузько-ремісницького підходу, де технологічні міркування переважають над естетично-творчими завданнями музичного навчання студентів. По-третє, в практиці викладання музичних дисциплін не враховується потреба використання поліхудожнього фонду знань студентів в майбутній музично-виховній роботі в школі, в результаті випускники музично-педагогічних навчальних закладів далеко не завжди спроможні до проведення педагогічно доцільних і художньо виражених аналогій між музикою й іншими гранями художнього пізнання.

Отже, актуальність проблеми удосконалення музично-фахової підготовки студентів на основі розширення у них вимірів загальнохудожнього пізнання, незадовільний стан її вирішення в нині діючій системі музично-педагогічної освіти і, водночас, нагальна потреба освітянської практики зумовили вибір теми дисертаційного дослідження - "Поліхудожнє виховання як засіб удосконалення музичної підготовки майбутніх вчителів музики".

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри методики музичного виховання, співів та хорового диригування Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова з проблеми "Зміст освіти, форми, методи і засоби підготовки вчителів"

Тема дисертації затверджена вченою радою Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова 29 квітня 1999 р., протокол №8 і узгоджена у Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології в Україні 23 грудня 2002 р., протокол №10.

Мета дослідження: виявити реальні можливості та характер впливу поліхудожнього виховання на удосконалення музичної підготовки майбутніх вчителів музики, визначити педагогічні умови та методи його реалізації в практиці.

Об'єкт дослідження: навчально-виховний процес з музично-виконавських дисциплін музично-педагогічних та педагогічних факультетів вищих закладів освіти.

Предмет дослідження: зміст, засоби і прийоми удосконалення музичної підготовки майбутніх вчителів музики за допомогою поліхудожнього виховання.

Завдання дослідження:

1. Виявити вимоги до музичної підготовки студентів на основі аналізу науково-методичної літератури та навчальної документації
2. Розробити критерії, показники, провести діагностику реального стану музичної підготовки студентів, з'ясувати її недоліки
3. Обґрунтувати функції поліхудожнього виховання в процесі музичної підготовки студентів
4. Визначити та експериментально перевірити умови, методи і етапи реалізації впливу поліхудожнього виховання на удосконалення музичної підготовки майбутніх вчителів музики.

Гіпотеза дослідження. Досягнення ефективності впливу поліхудожнього виховання на удосконалення музичної підготовки студентів має супроводжуватись комплексом педагогічних умов, що включає:

- розширення поліхудожньої інформації студентів і водночас збереження пріоритетного значення профільного мистецтва в процесі їх музичної підготовки;
- гармонізацію емоційно-асоціативних і логічно-порівняльних зіставлень між музикою та іншими видами мистецтва;
- музично-педагогічну проекцію поліхудожнього досвіду студентів.

Методологічними та теоретичними засадами дослідження є фундаментальні положення філософської науки про закономірності художнього пізнання дійсності (Буров О.І., Зязюн І.А., Каган М.С., Левчук Л.Т., Мазепа В.І. та ін.), провідні позиції психології та педагогіки про роль мистецтва у життєдіяльності людини (Виготський Л.С., Сухомлинський В.О., Якобсон П.М. та ін.), праці вітчизняних та зарубіжних вчених про єдність духовного та естетичного становлення особистості (Бутенко В.Г., Олексюк О.М., Тельчарова Р.А. та ін.), концептуальні позиції теорії та методики музичного навчання (Апраксіна О.О., Болгарський А.Г., Ростовський О.Я., Шацька В.М. та ін.), система наукових знань про професійну підготовку вчителя музики (Арчажнікова Л.Г., Падалка Г.М., Рудницька О.П. та ін.), роботи, присвячені проблемам поліхудожнього виховання особистості (Масол Л.М., Предтеченська Л.І., Шевченко Г.П., Щолокова О.П., Юсов Б.П.)

В процесі дослідження використовувались **методи**: аналіз науково-методичної літератури та навчальної документації для з'ясування вимог до музичної професійної підготовки студентів в педагогічних університетах; спостереження та аналіз практики викладання музичних дисциплін в вищих навчальних закладах, анкетування та усне інтерв'ю викладачів та студентів, констатуючий експеримент для аналізу реального стану музичної підготовки студентів в системі вищої музично-педагогічної освіти; формуючий експеримент з метою перевірки ефективності визначених змісту, педагогічних умов і методів удосконалення музичної підготовки студентів.

Дослідження здійснювалось у три етапи.

Перший етап (1996-1997) – вивчення філософської, психологічної, педагогічної та музикознавчої літератури з теми дослідження. Проведення обґрунтування гіпотези, розробка методики дослідження, діагностуючого експерименту.

Другий етап (1997-2003) – дослідно-експериментальна робота (констатуючий і формуючий експерименти), апробація та експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов, методів та етапів реалізації впливу поліхудожнього виховання на удосконалення музичної підготовки студентів.

Третій етап (2003-2004) – кількісний і якісний аналіз результатів дослідження, узагальнення результатів експериментальної роботи, формулювання висновків.

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження. Конкретизовано сутність і зміст понять “ поліхудожнє виховання” та “музична підготовка” стосовно навчання майбутніх учителів музики. Вперше системно представлено критерії музично-професійної підготовки студентів педагогічних університетів, визначено функції поліхудожнього виховання в контексті музичної освіти, виявлено комплекс взаємозалежних педагогічних умов, що забезпечують ефективність впливу поліхудожнього виховання на удосконалення музичної підготовки студентів в її естетичному, творчому та педагогічному аспектах.

Практичне значення роботи полягає у створенні методики систематичного і послідовного залучення студентів до творчих контактів з різними видами мистецтва в процесі освоєння музичних дисциплін; в розробці спецкурсу “Музика і поліхудожнє виховання особистості”, що забезпечує теоретичну базу поліхудожнього виховання; у визначенні серії навчально-творчих завдань на проведення художніх аналогій між музикою та іншими видами мистецтва.

Матеріали дослідження можуть застосовуватись у викладанні музично-виконавських дисциплін, курсів “Історія музики”, “ Історія художньої культури”, "Методика музичного виховання", "Методика викладання художньої культури".

Вірогідність і достовірність отриманих результатів та висновків забезпечується методологічною обґрунтованістю вихідних позицій, використанням комплексу методів, адекватних предмету, меті й завданням дослідницької роботи, репрезентативністю вибірки, поєднанням кількісної і якісної обробки отриманих результатів.

Апробація та впровадження результатів роботи . Положення й висновки дисертації обговорювалися і здобули позитивну оцінку на Всеукраїнських науково-практичних конференціях (Ніжин, 2003; Бердянськ, 2003), фахових методичних семінарах, засіданнях кафедри музичного виховання та хореографії (2000-2004 рр.) Бердянського державного педагогічного університету.

Публікації. Основні результати дослідження відображено у 6 одноосібних публікаціях автора, з яких 5 статей у провідних наукових фахових виданнях.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних літературних джерел (314 найменувань, з них 4 ноземню мовою) та додатків на 100 сторінках. Повний обсяг дисертації – 292 сторінок, з них 192 сторінки основного тексту. Робота містить 5 таблиць.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми й вибір теми дослідження; визначено його об'єкт, предмет, мету та завдання; сформульовано гіпотезу, окреслено методологічні основи та теоретичні засади науково-дослідної роботи; представлено наукову новизну, теоретичне й практичне значення дослідження, наведено відомості про послідовність і зміст етапів науково-дослідної роботи, апробацію її результатів.

У **першому розділі** - “Теоретичні засади вирішення проблеми удосконалення музичної підготовки студентів засобами поліхудожнього виховання” висвітлено основні вимоги до музично-фахової підготовки студентів, з'ясовано резерви її удосконалення, досліджено сутність поліхудожнього виховання і його функції в межах музично-педагогічної освіти.

Під змістом музичної підготовки у вищих навчальних закладах педагогічної освіти ми розуміємо систему історико-теоретичних знань, виконавських умінь і навичок, досвід

інтерпретаційної діяльності студентів в галузі музичного мистецтва, необхідних для здійснення професійних функцій вчителя музики в школі.

Класифікація різних напрямків, підходів і відповідних їм вимог до музичної підготовки майбутніх вчителів музики, висвітлених в науково-методичній літературі (Арчажнікова Л. Г., Болгарський А. Г., Брилін Б. А., Гузій Н. В., Дряпіка В. І., Ростовський О. Я., Рудницька О. П.), приводить до висновку про їх взаємозв'язок і взаємозалежність на засадах супідрядності. Основний блок становлять спеціальні музичні знання, уміння і навички. Це необхідний, базовий, але недостатній компонент музичної підготовки майбутніх вчителів. Вищий її рівень забезпечують *естетичний, творчий і педагогічний* аспекти, що спрямовують навчально-виховний процес з музичних дисциплін на розвиток естетичної свідомості, активізацію творчих проявів, орієнтацію музичної діяльності студентів на педагогічні потреби шкільної практики.

В дослідженнях Масол Л. М., Шевченко Г. П., Юсова Б. П. взаємодія мистецтв в педагогічному процесі трактується як особлива форма залучення учнів до пізнання художньої творчості, що дістала назву поліхудожнього виховання. Мету поліхудожнього виховання вчені вбачають в тому, щоб дати можливість учням усвідомити витоки різних видів художньої діяльності і набути знань, умінь і навичок в галузі кожного мистецтва.

В нашому дослідженні поліхудожнє виховання визначається як процес формування у студентів естетичного ставлення до різних видів мистецтва на основі усвідомлення їх універсальних і специфічних закономірностей художньо-образного відтворення дійсності. Поліхудожнє виховання передбачає залучення студентів до різних видів мистецтва, на відміну від монохудожнього, яке ґрунтується на одному з видів мистецтва.

Основними функціями поліхудожнього виховання в процесі музичної підготовки студентів визначено такі, як: *мотиваційно-когнітивна*, що передбачає формування у студентів потреби до спілкування з різними видами мистецтва на основі розширення їх мистецької компетентності; *компенсаторно-образна*, що сприяє подоланню однобічної установки студентів на ізольоване від інших видів художньої діяльності музичне пізнання; *емоційно-оцінювальна*, спрямована на розширення у студентів художньо-сенсорного досвіду осягнення музики; *художньо-творча*, що активізує музично-образну уяву студентів завдяки ознайомленню їх з можливостями різних видів мистецтва у відображенні дійсності; *педагогічно-практична*, зміст якої полягає в розширенні палітри художніх педагогічних дій студентів.

В **другому розділі** – “Зміст і результати дослідно-експериментальної роботи з удосконалення музичної підготовки студентів засобами поліхудожнього виховання” розроблено критерії і показники музичної підготовленості студентів педагогічних університетів, наведено результати констатуючого експерименту, обґрунтовано педагогічні умови, методику і етапи

реалізації впливу поліхудожнього виховання на удосконалення музичної підготовки студентів, проаналізовано результати формуючого експерименту.

В контексті нашого дослідження особливої уваги заслуговують естетичні, творчі і педагогічні аспекти музичної підготовки, поза якими музичні знання, уміння і навички студентів не можуть вважатись достатніми. Отже, критерії музичної підготовки студентів, розроблені в дисертації, що стосуються насамперед її естетичної, творчої і педагогічної спрямованості, системно представляють рівень музичної підготовки студентів і включають такі, як міра здатності майбутніх вчителів до:

- адекватної естетичної оцінки художніх достоїнств музичного твору;
- творчого вирішення музично- інтерпретаційних завдань;
- педагогічного тлумачення змісту музики.

Зіставлення результатів експертного аналізу інтерпретації творів, розучених студентами самостійно і під керівництвом викладача, та експертна оцінка словесного коментарю до музичного твору виступали в дослідженні основними показниками музичної підготовки, в яких опосередковано проявлялись визначені критерії. Якість інтерпретації оцінювалась в дослідженні за такими параметрами: відповідність стильовим засадам творчості композитора, глибина розкриття змісту музики; виявлення власного ставлення до художніх образів, емоційність виконання, артистизм; оригінальність трактовки, наявність творчих підходів до тлумачення музичних образів. Словесний коментар музичного твору в усній формі, якість якого мала свідчити про досягнення педагогічної спрямованості музичної підготовки студентів, оцінювався за параметрами: образність і змістовність пояснень; відповідність віковим можливостям сприймання музики учнівською аудиторією; виразність подачі словесного матеріалу

До уваги приймалися також додаткові показники, а саме: обізнаність студентів в музичному репертуарі; досвід сприймання і виконання музики різних стилів і жанрів; загальномистецька ерудиція майбутніх вчителів музики. Для визначення цих ознак музично-художньої підготовки студентів застосовувались “музична”, “образотворча” та “літературна” анкети. Студентам пропонувалось визначити авторів наведених художніх творів, з’ясувати їх стильову належність, виявити власне оцінне ставлення до художніх ознак твору.

В результаті діагностики за визначеною методикою було виявлено три рівні музичної підготовки реципієнтів.

Високий рівень (20%) продемонстрували учителі і студенти, виконавська і словесна інтерпретація якими запропонованого твору в результаті самостійного розучування відповідала визначеним параметрам оцінки.

Середній рівень музичної підготовки (49%) виявили студенти, у яких інтерпретація самостійно розучених творів відзначалась нестабільними показниками за запропонованими

параметрами оцінки. Серед найбільш розповсюджених були відмічені такі вади, як невміння самостійно розібратись у образно-змістових характеристиках твору, творча скутість. У словесному коментуванні була зафіксована недостатність орієнтації на сприймання музики дитячою аудиторією, вживання ускладненої термінології, оперування складними, абстрагованими поняттями.

Низький рівень (31%) музичної підготовки продемонстрували студенти, які виявили надто слабку здатність до самостійного створення виконавської і словесної інтерпретації музичних образів.

Загалом, зіставлення вимог і реального стану музичної підготовки реципієнтів виявило такі педагогічні резерви її удосконалення, як досягнення художньо-естетичної спрямованості викладання фахових дисциплін, посилення уваги до активізації творчих підходів у сприйнятті і виконавському тлумаченні музики студентами, забезпечення педагогічної зорієнтованості їх навчальної музичної діяльності.

В дисертації підкреслюється, що поліхудожнє виховання містить значний потенціал удосконалення музичної підготовки, який може бути реалізований за певних, визначених в дослідженні умов.

Важливою умовою удосконалення музичної підготовки ми вважаємо розширення загальнохудожньої ерудиції студентів. Запропонований спецкурс “Музика і поліхудожнє виховання особистості” має на меті розширення і упорядкування загальнохудожньої компетентності студентів. Зміст спецкурсу ґрунтується на інтегративному вивченні різних видів мистецтва при збереженні пріоритетної уваги до музики. Системний розгляд узагальнених художніх закономірностей має поєднуватись зі шкільною проблематикою.

В умовах дефіциту навчального часу, що відводиться на вивчення спецкурсу, виявилось продуктивним застосування спеціальних, розроблених в процесі експерименту, форм організації навчальної діяльності студентів, що дістали назву: „Мистецьке опонування”, „Поліхудожній діалог”; ”Педагогічна проекція поліхудожніх знань” .

Удосконалення музичної підготовки може бути продуктивним, якщо когнітивна основа естетичного розвитку студентів доповнюється досвідом практичних дій в галузі мистецтва. Цим потребам відповідали розроблені в дослідженні педагогічні умови удосконалення естетичних, творчих і педагогічних аспектів музичної підготовки на основі поліхудожнього виховання.

Активізація естетичного ставлення до мистецтва - необхідна умова удосконалення музичної підготовки студентів.

Естетичне ставлення–категорія, що інтегрує різні сторони естетичного виховання особистості (Бутенко В.Г.,Зязюн І.А.,Квятковський Є.В.,Лихачов Б.Т.). Отже, формування естетичного ставлення до музики ми розцінюємо як важливий компонент професійного , зокрема

музичного, становлення майбутніх вчителів музики. В дослідженні розроблено методи, що дозволяють спрямувати процес і результат спілкування з різними видами мистецтв на активізацію естетичного відношення студентів до музичних образів.

Образно-асоціативний метод передбачає збагачення естетичних переживань на основі утворення і сприймання студентами художньо-образних зв'язків між різними видами мистецтва. Емоційний заряд, що міститься в художніх образах поезії, живопису, театру тощо, ефективніше за будь-які словесні пояснення впливає на музично-відчуттєву реакцію студентів, інтенсифікує емоційно-естетичні переживання музики.

Аналітико-формотворчий метод спрямовано на порівняння виражальних і зображальних засобів в різновидах мистецтва і на цій основі усвідомлення студентами універсальних і специфічних художніх закономірностей. Цілісний підхід до художньо-порівняльного аналізу, де зміст і форма образів мистецтва розглядається в нерозривній єдності, виступає принциповим моментом запропонованого методу.

Емпатійно-гедоністичний метод полягає у активізації відчуття естетичної насолоди у студентів в процесі спілкування з різними видами мистецтва.

Доповнення музично-звукового образу зоровими, поетично-смісловими, пластичними уявленнями уможливорює утворення цілісної картини художніх вражень студентів. Міжмистецька асоціативна домінанта стимулює катарсичне сприйняття музичних образів, піднімає на вищий ступінь естетичну вдовolenість студентів від результатів музичної діяльності.

Активізація творчих аспектів музичної підготовки студентів – суттєва педагогічна умова її удосконалення.

Розробляючи методику стимулювання творчих засад музично-інтерпретаційної діяльності, ми ґрунтувались на позиції, згідно якої спілкування студентів з різними видами мистецтва не тільки забезпечує емоційний фон музичного сприймання образів, а і виступає засобом стимулювання таких компонентів творчої діяльності, як уява, фантазія, художня інтуїція.

Активізації творчих аспектів музичної діяльності, зокрема, інтерпретації музичних творів, найефективніше сприяють розроблені в процесі дослідження узагальнені методи і прийоми, такі як:

- *створення у студентів художньо-пошукової мотивації в процесі ознайомлення з можливостями варіантного вирішення творчих задач в різних видах мистецтва.* В процесі ознайомлення з художніми образами, присвяченими розкриттю певної теми в різних видах мистецтва, і зіставлення їх з музичними творами увага майбутніх вчителів цілеспрямовується варіантністю художнього “бачення” теми, використанням специфічних засобів того чи іншого мистецтва для її розкриття. Усвідомлення можливостей різного втілення теми виступає своєрідним “поштовхом”, що опосередковано викликає у студентів творчі устремління, сприяє формуванню націленості на творчу діяльність;

- стимулювання творчої уяви і фантазії в процесі образного моделювання музичної інтерпретації на основі актуалізації міжмистецьких зв'язків. Не складає винятку і інтерпретація музики, яка в дослідженні трактується як істинно творчий процес. В процесі поліхудожнього освоєння закономірностей мистецького пізнання створюється можливість активізації образної уяви і фантазії студентів – важливих складових образного моделювання інтерпретації. Образи внутрішнього відчуття змістової основи творів в різних видах мистецтва стають опорними моментами стимулювання художніх уявлень студентів в музиці;

- активізація інтерпретаційно-формотворчої діяльності на основі художньої інтуїції. Спілкування з різними видами мистецтва сприяє формуванню у студентів уявлення про нерозривну єдність форми і змісту в справжніх витворах мистецтва. Ці уявлення опосередковано впливають і на пошук відповідних засобів музичної виразності при втіленні інтерпретаційного задуму в звучанні. Вибір виконавських засобів виразності відбувається як в процесі усвідомлених підходів, так і на основі інтуїції. Чинником її активізації виступає досвід співвіднесення форми і змісту художніх образів в різних видах мистецтва.

Забезпечення педагогічних аспектів музичної під-готовки студентів - необхідна умова її удосконалення. В контексті нашого дослідження цей процес здійснювався шляхом засвоєння студентами особливостей застосування різних видів мистецтва в музично-виховній роботі зі школярами.

Першу серію завдань /ознайомлювальну/ спрямовано на вивчення студентами досвіду залучення різних видів мистецтва до музично-педагогічної діяльності. Вивчення літературно-методичних джерел, спостереження практики дають змогу студентам ввійти в контекст майбутньої професійної роботи, розширюють їх педагогічні уявлення.

Друга серія завдань /вибіркова / має на меті залучення студентів до самостійного вибору художніх творів для удосконалення музично-виховної роботи зі школярами. Студентам пропонується виконання серії пошуково-вибіркових завдань, що в комплексі забезпечують послідовність і цілісність цієї частини підготовки і передбачають:

- 1) вибір художніх творів, співзвучних за образним змістом одному з творів шкільної програми;
- 2) вибір художніх творів, не тільки споріднених за змістом із музичним, а і таких, що є адекватними можливостям сприймання школярів певного віку;
- 3) створення варіантів словесного коментування художніх образів і вибір найвдалішого.

Третя серія завдань /професійно-діяльнісна/ зорієнтована на педагогічно-творчу самореалізацію студентів. В процесі виконання завдань цієї серії широко застосовуються рольові ігри художньо-педагогічного спрямування, розробка і виконання художньо-методичних композицій, проведення театралізованих міні-концертів тощо.

Визначені педагогічні умови знайшли в дослідженні детальну апробацію в процесі проведення формуючого експерименту.

В результаті експерименту було визначено провідні етапи розширення поліхудожніх уявлень студентів, адекватних завданням удосконалення їх музичної підготовки. Періодизація навчальної методики передбачала збереження на кожному наступному етапі педагогічних засобів попереднього і доповнення їх новими завданнями. Так, метою *першого етапу* (перший, другий курси навчання) стало усвідомлення студентами теоретичних засад художнього пізнання та накопичення досвіду сприймання різних видів мистецтва, їх емоційно-естетичної оцінки, проведення художніх паралелей між музикою і іншими видами мистецтва. *Другий етап* (третій курс навчання) було присвячено максимальному спонуканню студентів до творчості в процесі виконавської інтерпретації музики. Найзначущим ми вважали *третьої етап* (четвертий і п'ятий курси навчання), оскільки саме тут формуються професійно важливі уміння студентів здійснювати музичний розвиток школярів у єдності з їх поліхудожнім вихованням.

Експериментальні заняття проводились в основній групі (10 осіб) при точно регламентованих умовах під керівництвом дисертанта і в додаткових групах (270 осіб) під керівництвом викладачів, що отримали спеціальні інструкції. Спостереження за музичною підготовкою студентів в основній групі дали змогу індивідуально простежити динаміку зростання досліджуваного явища. Експеримент в додаткових групах мав на меті з'ясування ефективності запропонованих підходів в умовах розширеного спостереження. Підсумки музичного навчання учасників експерименту оцінювались за визначеними критеріями і показниками “ педагогічним консилиумом”, до складу якого входили компетентні, досвідчені викладачі. Тривалість експерименту зумовлено терміном навчання в вищих навчальних закладах – п'ять років.

Показники рівнів музичної підготовленості студентів, визначені в результаті констатуючого і формуючого експериментів, наведено в таблиці:

Таблиця 1

Рівні музичної підготовленості студентів

Рівні музичної підготовки	Констатуючий експеримент				Формуючий експеримент			
	Основна група		Додаткові групи		Основна група		Додаткові групи	
	Абсолютна кількість	%	Абсолютна кількість	%	Абсолютна кількість	%	Абсолютна кількість	%
Високий	2	20	53	19,6	4	40	108	40
Середній	5	2	20	53	6	60	154	57
Низький	3	30	85	31,5	–	–	8	2,9

Аналіз отриманих результатів засвідчує досить виразну динаміку рівнів музичної підготовки студентів. Проведена робота сприяла розвитку здатності майбутніх вчителів до самостійного створення виразної, стилевідповідної трактовки музики. Під впливом розширення творчих контактів з живописом, поезією тощо у студентів підвищилась адекватність естетичної оцінки музики, спроможність творчо вирішувати інтерпретаційні завдання, педагогічно і художньо доречно спиратись на художні образи різних видів мистецтв в словесних поясненнях щодо музичних творів. Було відмічено зросло кількість студентів, музична підготовка яких була охарактеризована як високого і середнього рівня, а число студентів, віднесених до низького рівня музичної підготовленості, значно зменшилось в додаткових експериментальних групах, в основній - звелось до нуля. Отже, результати формуючого експерименту засвідчили ефективність розроблених в дисертації педагогічних умов удосконалення музичної підготовки під впливом поліхудожнього виховання студентів.

Все це загалом підтвердило висунуту нами гіпотезу і дозволило зробити такі висновки

В И С Н О В К И

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення проблеми удосконалення професійної музичної підготовки студентів вищих навчальних закладів педагогічної освіти. В результаті теоретико-експериментального дослідження визначено педагогічні умови і розроблено методику ефективної реалізації впливу поліхудожнього виховання на підвищення ефективності навчально-виховного процесу з музичних дисциплін.

1. Теоретичний аналіз проблеми музичної підготовки студентів у вищих навчальних закладах педагогічного профілю засвідчив, що при всій багатогранності поглядів дослідники сходяться на визнанні необхідності, але недостатності суто музичного розвитку майбутніх вчителів для здійснення мистецько-виховної роботи в школі на рівні сучасних вимог. Вузькофаховий підхід до музичного навчання студентів має поступитись місцем забезпеченню його професійного спрямування, провідними аспектами якого виступають естетичний, творчий і педагогічний. Естетичний аспект передбачає розвиток естетичного ставлення студентів до музики,

творчий – активізацію творчих засад їх музичної навчальної діяльності, педагогічний – орієнтацію майбутніх вчителів на потреби художньо-виховної роботи зі школярами.

2. Визначено критерії музичної підготовки, які стосуються її естетичних, творчих і педагогічних вимірів і відповідно передбачають міру здатності студентів до адекватної естетичної оцінки художніх достоїнств твору, творчого вирішення музично-інтерпретаційних завдань та педагогічного тлумачення змісту музики. В результаті порівняння вимог до музичної підготовки майбутніх вчителів музики, представлених в науково-методичній літературі, та діагностики її реального стану було виявлено однобічність мистецьких установок студентів виключно на музичне пізнання, переважне зосередження викладачів на вузько-фахових завданнях музичного розвитку студентів за рахунок естетичного, творчого і педагогічного його спрямування.

3. Проведеним дослідженням підтверджується доцільність поліхудожнього виховання студентів, яке трактується нами як засіб удосконалення музичної підготовки. Цільове призначення поліхудожнього виховання в процесі викладання музичних дисциплін полягає в подоланні “однобокості” музичного навчання студентів, забезпеченні якісно нової основи засвоєння музичного матеріалу завдяки розширенню у студентів художньо-образних і художньо-формотворчих уявлень в різних видах мистецтва. Визначення мотиваційно-когнітивної, компенсаторно-образної, емоційно-оцінювальної, художньо-творчої і педагогічно-практичної функцій поліхудожнього виховання орієнтує музичну підготовку відповідно на формування у студентів потреби у творчих контактах не тільки з музикою, а і з іншими видами мистецтва, доповнення музичних вражень художньо-образними уявленнями студентів з інших видів мистецтва, підсилення емоційно-оцінного ставлення до музики, спонукає до її творчого опрацювання, збагачення музично-педагогічних дій студентів поліхудожніми знаннями.

4. Теоретично обґрунтовано і експериментально перевірено педагогічні умови удосконалення музичної підготовки студентів в процесі педагогічно організованого їх спілкування з різними видами мистецтва. Розширення сфери художнього пізнання студентів спрямовано на підсилення естетичних, творчих і педагогічних аспектів їх профільної підготовки. Суто музичне навчання при такому підході тісно переплітається з формуванням у студентів естетичного ставлення до мистецтва, з активізацією творчих проявів майбутніх вчителів в процесі музичної діяльності, з набуттям досвіду методичної проекції узагальнених художніх уявлень у сферу музично-виховної роботи зі школярами.

5. Доведено необхідність концентрованого охоплення студентами поліхудожньої інформації, яка має стати теоретичною основою художньо-порівняльних зіставлень між музикою і іншими видами мистецтва. З’ясування зв’язків між видами мистецтва має спрямовуватись не на розмивання мистецько-видових меж в свідомості студентів, а на виявлення їх рухливості, можливості образної і формотворчої модифікації. Непродуктивного нарощення поліхудожньої

ерудиції можна уникнути на основі дотримання такої логіки викладу поліхудожніх знань, яка підпорядковується розкриттю універсально-художніх і специфічних ознак профільного мистецтва (музики) в процесі зіставлення із іншими його різновидами.

6. Виявлено, що формування естетичного ставлення студентів до музики має спиратись на розроблені в дослідженні образно-асоціативний, аналітико-формотворчий і емпатійно-гедоністичний методи, які різнобічно охоплюють процес поліхудожніх контактів студентів. Образно-асоціативний метод передбачає порівняння змістовного наповнення образів в різних видах мистецтва, аналітико-формотворчий – орієнтує студентів на зіставлення елементів форми, емпатійно-гедоністичний – сприяє досягненню ефекту естетичної насолоди на основі емпатійного переживання студентами художніх образів.

7. Методика активізації творчих засад музичної діяльності, представлена в дисертації, спирається на можливості опосередкованого педагогічного впливу, що передбачає створення у студентів художньо-пошукової мотивації, інтересу до творчої діяльності на основі усвідомлення можливостей варіантного тлумачення однієї теми в різних видах мистецтва; стимулювання творчої уяви і фантазії шляхом залучення студентів до моделювання музичної інтерпретації під впливом художніх образів різних видів мистецтва; опору не тільки на аналітичний, а і на інтуїтивний пошук студентами виконавських засобів в процесі втілення інтерпретаційного задуму в реальне звучання, який зумовлюється досвідом співвіднесення форми і змісту художніх образів в різних видах мистецтва.

8. Оволодіння студентами методами і прийомами залучення художніх творів з різних видів мистецтв до музично-виховної роботи зі школярами розцінюється в дисертації як необхідна умова досягнення педагогічної спрямованості музичної підготовки. В дисертації розроблено три серії навчальних завдань, що послідовно ускладнюються і орієнтують студентів на глибоке усвідомлення і критичне осмислення існуючих методик поліхудожнього виховання школярів; самостійний вибір художніх творів, адекватних педагогічним завданням музичного розвитку школярів; педагогічно-творчу самореалізацію майбутніх вчителів в процесі підготовки і проведення художньо-виховних заходів в школі.

9. Результатом експериментально-дослідної роботи стало визначення етапів творчих контактів студентів з різними видами мистецтв. Послідовному удосконаленню музичної підготовки майбутніх вчителів сприяє збагачення поліхудожніх знань і художньо-сенсорного досвіду студентів (перший етап), застосування впливу художніх образів з різних видів мистецтва на активізацію творчих засад виконавської інтерпретації музики (другий етап), педагогічна проекція набутих в процесі навчання поліхудожніх уявлень про закономірності мистецького відтворення дійсності (третій етап). Тренінговий процес складається з циклів, що поряд з новими, включають і повторні дії.

Отримані дані не вичерпують усіх аспектів досліджуваної проблеми. Більш глибокого вивчення вимагають питання методики формування художньої культури майбутніх музикантів-педагогів в процесі засвоєння диригентсько-хорових, вокальних, інструментально-виконавських дисциплін; дослідження специфіки актуалізації знань студентів з різних видів мистецтва та психолого-педагогічні умови їх застосування в процесі методичної підготовки до художньо-виховної роботи в школі. Суттєвими для розвитку теорії і методики навчання музики можуть стати спостереження за розвитком музичного сприймання особистості під впливом інших видів мистецтв.

Основний зміст дисертації відображено у таких публікаціях автора:

- 1 Бузова О.Д. Виховний потенціал стильової інтеграції у сучасній музичній культурі // Наукові записки Ніжинського державного педагогічного університету: Психолого-педагогічні науки.- Ніжин: НДПУ, 2003.- №2. с 45-47.
- 2.Бузова О.Д. Мета, завдання та принципи поліхудожнього виховання майбутніх учителів музики // Наука і сучасність: Зб. наук. праць: НПУ ім. М.П.Драгоманова.- К. Логос, 2003.-Том XXXIX.- с.25-32.
3. Бузова О.Д. Взаємодія і синтез мистецтв як наукова проблема // Зб. наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні проблеми).- №1. БДПУ, 2003.- с.127-133.
4. Бузова О.Д. Педагогічна інтерпретація художньої культури в змісті музичної підготовки майбутній учителів музики.-Київ: Рідна школа, 2003.-№12. с.61-64.
5. Бузова О.Д. До питання поліхудожнього виховання майбутніх вчителів музики // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: Зб.наук. праць./ відп. ред.Т.І.Сущенко/ . - Київ-Запоріжжя.-2004.-Вип.30.- с.215-221
6. Бузова О.Д. Музика і поліхудожнє виховання особистості: Методичні вказівки. – Бердянськ, 2004.- с 27.

Бузова О.Д. Поліхудожнє виховання як засіб удосконалення музичної підготовки майбутніх учителів музики.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія і методика навчання музики та музичного виховання. - Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, Київ,2004 р.

Дисертацію присвячено проблемі удосконалення музичної підготовки студентів педагогічних університетів засобами поліхудожнього виховання.

Теоретично обґрунтовано зміст музичної підготовки, її естетичні, творчі та педагогічні аспекти, визначено сутність поліхудожнього виховання студентів в системі вищої музично-педагогічної освіти та з'ясовано педагогічні умови застосування творчих контактів з

різними видами мистецтва в процесі музично-фахового становлення студентів. Розроблено та експериментально перевірено методичну модель реалізації впливу поліхудожнього виховання на підвищення ефективності музичного навчання студентів.

Ключові слова: музична підготовка, поліхудожнє виховання, мистецька діяльність, творчість, естетичне ставлення, педагогічна професія.

Бузова Е.Д. Полихудожественное воспитание как средство усовершенствования музыкальной подготовки будущих учителей музыки. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 – теория и методика обучения музыке и музыкального воспитания. – Национальный педагогический университет имени М.П.Драгоманова, Киев, 2004 г.

Диссертация посвящена проблеме усовершенствования музыкальной подготовки студентов педагогических университетов средствами полихудожественного воспитания.

В диссертации представлен анализ научно-методической литературы, в результате которого определены требования к музыкальной подготовке будущих учителей музыки, уточнена сущность таких понятий, как “полихудожественное воспитание”, “музыкальная подготовка” относительно обучения студентов в высших учебных заведениях педагогического профиля.

Выявлены функции полихудожественного воспитания студентов в процессе их музыкальной подготовки: мотивационно-когнитивная, компенсаторно-образная, эмоционально-оценивающая, художественно-творческая, педагогически-практическая.

Определено, что основными аспектами усовершенствования подготовки будущих учителей к проведению музыкально-воспитательной работе в современной школе являются эстетический, творческий и педагогический. В соответствии с ними выделены критерии музыкальной подготовки: мера способности студентов к адекватной оценке художественных достоинств музыкального произведения, к творческому решению музыкально-интерпретационных заданий, к педагогической трактовке содержания музыки. Показателями уровня музыкальной подготовки студентов выступают качество исполнительской и словесной интерпретаций музыкальных произведений, созданных самостоятельно, без внешней подсказки.

В диссертации определены педагогические условия, способствующие достижению наиболее полного влияния полихудожественного воспитания на усовершенствование музыкальной подготовки студентов. К их числу относятся: расширение общехудожественной эрудиции студентов; активизация эстетического отношения будущих учителей музыки к искусству в целом и к музыке, в частности; формирование творческой активности студентов в процессе музыкальных занятий, обеспечение педагогической направленности музыкального обучения студентов.

Обоснована результативность внедрения разработанной методики, где каждая из групп форм и методов обеспечивает полноценную реализацию выявленных условий. Применение таких

форм организации учебной деятельности, как „Художественное оппонирование”, „Полихудожественный диалог”, „Педагогическая проекция полихудожественных знаний”, образно-ассоциативного, аналитико-формотворческого, эмпатийно-гедонистического методов работы, создание у студентов художественно-поисковой мотивации в процессе ознакомления с возможностями вариантного решения творческих задач, стимулирование творческого воображения и фантазии в процессе образного моделирования музыкальной интерпретации на основе актуализации межхудожественных связей, активизация интерпретационно-формотворческой деятельности в опоре на художественную интуицию, выполнение предложенной серии заданий на выбор и оценку произведений искусства для работы в школе, создание вариантов словесного комментирования художественных образов, проведение театрализованных мини-концертов, создание художественно-методических композиций и т.п. в процессе экспериментального исследования направлены на усовершенствование музыкальной подготовки студентов.

Результаты исследования позволили доказать эффективность содержательной и организационно-методической работы, направленной на расширение и обогащение творческих контактов студентов с разными видами искусства в процессе музыкального обучения. Под влиянием полихудожественного воспитания наблюдались существенные изменения в музыкальной подготовке студентов, улучшились показатели их эстетического отношения к музыке, значительно активизировались творческие проявления и самостоятельность в трактовке музыкальных произведений, развились умения педагогически целесообразной словесной интерпретации художественных образов.

Ключевые слова: музыкальная подготовка, полихудожественное воспитание, художественная деятельность, творчество, эстетическое отношение, педагогическая профессия.

Buzova E D. Polyartistic upbringing as a method of improvement of musical preparation of future music teacher.- Manuscript.

The dissertation is devoted to the problem of musical preparation improvement of students with the help of means of polyartistic upbringing. There was theoretically grounded the content of musical preparation, its aesthetic, creative and pedagogical aspects, there was defined the essence of artistic upbringing of student in the system of higher music-pedagogical education and revealed pedagogical condition of implementing creative contacts with different kinds of art in the process of professional music formation of students. There was created and experimentally proved a methodical model of realization of polyartistic upbringing influence on increasing of students.

Key words: musical preparation, polyartistic upbringing, artistic activity, creativity, aesthetic relation, pedagogical profession.

